

RÁTHOTI GYULAFFY LÁSZLÓ.

A XVI. század nálunk a tehetségek érvényesülésének a korszaka. Politikai, hadi és társadalmi viszonyaink olyanok, hogy az egyéniségek fejlődésének, a tehetségek érvényesülésének mód nélkül kedveznek. Élet és küzdelem foly minden téren. Ezernyi mód és alkalom kínálkozik a feltűnésre. Csak reá kell kelni a dologra; hajszolgatni a szerencsét; bátran szembeszállni az akadémekkel — s kész a siker! Igaz ugyan, hogy a mennyi a vágy, annyi a gát; de hát bátor szívvvel társalkodik a szerencse. S a ki boldogulni akar, nem szabad a gátaktól visszariadnia, hanem mindenét kockára kell vetnie. És ezer meg ezer ilyen ember akad. A kótyonfitty szolgál úrrá, az úr kőváras és zászlós főúrrá, ez meg dinasztává óhajt lenni. S a ki a küzdelemben el nem bukik, a ki meg nem fárad: a célját el is éri. Hiszen szemmel látjuk, hogy a XVI. században rongyban csübhődő szabad legényekből jeles fővitézek lesznek; egyszerű nemesek hatalmas birtokosokká válnak s családjuk fényével legrégibb nemzetsegeinket is elhomályosítják. Diplomáták, nagyvezű politikusok, kiváló írók s jeles hadvezérek támadnak s hírt, nevet szereznek maguknak is, meg a nemzetüknek is.

A XVI. század azonban nem csupán a tehetségek érvényesülésének a kora. A legnemzetibb s a legmagyarabb időszakunk ez. Szereplőinket a nemzeti sajátosságok, a nemzeti erények és bűnök át és áthatják. Alig akad még kor, melyben igazabb magyar jellemeket, sajátosabb egyéniségeket találunk, mint a XVI. században. Igaz ugyan, hogy ezek legtöbbször egyazon szabású; de hát ez természetes dolog. A vágyódások és a törekvések közössége, a nemzeti élet és gondolkodás azonossága szereplőinknek lelkét úgy nagyjában egyformára ütötte. De azért tanulságos és hasznos ezeknek a megismerése egyenkint is. Hiszen ha vala-

mikor, úgy ebben a korban táplálkozott a nemzet az egyéniségekből. S ha a nemzeti szellemet és gondolkozást ismerni óhajtjuk, úgy először a hangadó egyéniségeinket kell alaposan ismerünk; mert az ő tanácsukon, az ő gondolkozásukon forgott igazában a nemzet dolga is.

Ráthoti Gyulaffy László, a kiről itt szólunk, a XVI. század egyik legjelesebb vitéze volt. Ő is azok közé tartozott, a kik tehetségükkel alacsony sorból magas polczra verték magukat. Évtizedeken át nehéz küzdelmeket küzdött; az életét százszor is kockára vetette: míg végre sikerült a hajóját a révbe vezetnie.

Régi s jó nemes családból származott. A kies fekvésű Csobáncz vára e család ősi fészke. Ott született Gyulaffy László is. Valamikor jó módban élt a család, de most, a török betelepülése után majd mindene elveszett. Bár Gyulaffy László apjának (Istvánnak) sokszor az asztalát sem volt mivel táplálnia, gyermekeit azért nagy gonddal neveltette. László fiát nemcsak a hadi dolgokra oktattatta, hanem a tudományokba is bevezette. S a tehetséges ifjú épp oly ügyesen forgatta a kardot, mint a tollat. A viszonyok s a saját vágyakozása mégis a hadi pályához terelték őt. Katona lett, könnyű háti lovas vitéz. Ott küzdött Somogyban és Baranyában, a hol Pekry Lajos és Verböczy Imre hősi tetteiről regélt minden lantos és hegedős. Bár seregével akadt akkor a jeles magyar vitéz, Gyulaffynak mégis sikerült a nevét már ifjú korában ismertté tennie. Aczélkarú, sasszemű vitéz volt, a ki a kopjatörést, a gyűrűöklelést és a kardforgatást mesteri módon értette. Olyan bajvivó volt, hogy három országon félelmes hire támadt. Minden jóra való török vitézbe belekötött; s addig ingerelte, addig csipkedte, míg a bajra ki nem jött. Reánk maradt egyik mocskos vitézi levele, melyben a legnagyobb budai basát: Musztafát igyekszik bajviadalra erőltetni. Elmondja őt e levélben hazug és álnok embernek, a ki latorsággal kereskedik. Ha — írja — a véletlen szerencse Török Ferencz uram kardjától megtartaná hitvány életedet, én akarom rajtad keresnem a tisztességemet; de nem hazug nyelvel, mint te, hanem éles szablyával.¹

¹ *Körmendi levél.* Missiles, 1566.

Kortársa és rokona: Gyulaffy Lestár írja róla: életében csak halálos bajt ötször vívott nevezetes fő törökökkel. S Isten vele lévén, mindenik az ő keze miatt halt meg. A hegyesdi török vajda (Pajazyt) bajra híván őt ki, lóháton vívtak meg egymással. Gyulaffy a vajdát úgy találta öklelni, hogy a kopjája lobogóstul keresztül ment a pánczélon s a vajda hátán jött ki. Szekerczével kellett a kopját a meghalt török testéből kiverni. Ennél szörnyűbb öklelést — írja Lestár uram — senki nem látott.

Kopját pedig — folytatja Lestár — a törökkel szemben annyit tört sok helyen, de *főképpen a Balaton jegen*, hogy számát sem maga, sem más nem tudta. Mely dologban oly szerencsével forgolódott, hogy végre csak álruhában törhetett kopját; mert a török semmiképpen reá nem ment volna, látván nagy szerencsését; mert ritkán tört valamely törökkel kopját, hogy vagy meg nem ölte, vagy meg nem sebesítette volna.¹

Szamosközi is megemlékezvén munkájában a XVI. századi nagy bajvivókról, Pekry Lajost, Gyulaffy Lászlót és Sarmasághy Miklóst mondja a leghíresebb magyar bajvivóknak.²

E szerint bizonyos, hogy még Szamosközy korában is élt Gyulaffy László bajviadalainak az emléke.

Ismeretes dolog, hogy a XVI. században egész csomó királyi rendelet és törvény tiltotta a végbeli vitézeket a bajviadaloktól és a kopjatörésektől. S mégis azt látjuk, hogy a hadi pályán való emelkedés, a jó hír- és névszerzés legkönnyebben a szerencsés bajviadalok útján történt. Gyulaffy László is a szerencsés bajviadalaival vonta magára a figyelmet. Azt tartották ugyanis, hogy a kiben a személyes ügyesség, erő és bátorság oly nagy, mint Gyulaffyban, az nem lehet rossz tiszt. Hiszen *a XVI. században nálunk a harczok legtöbbször még személyes viadal volt s a győzelmet az egyének kiválósága döntötte el*. Az olyan embernek tehát, mint Gyulaffy, a hadban is nagy hasznát vehettek. Nem csoda tehát, hogy a király is, meg a főurak is szívesen vették Gyulaffy szolgálatát. S ő mint hadnagy is megállta a helyét. A kardja alatt lévő száz huszárjával egyik vakmerő

¹ Gyulaffy Lestár: *Tört. Tár.* 1893. 203. és köv. l.

² Szamosközy *Tört.* Mar. I. köt.

kalandot a másik után vitte véghez. Mindég és mindenütt az elsők között küzdött. A lehetetlent nem ismerte; ő mindenre vállalkozott, mindent mert. S mivel a szerencse jobbra kedvezett neki, elbizakodottá lőn, vagyis beleesett abba a hibába, a mely legtöbb XVI. századi kapitányunknak közös tulajdonsága volt. S mint ezek, úgy Gyulaffy is nem egyszer vérrel fizette meg elbizakodottságának és könnyelműségének az árát. Különbömben mint századának igaz fia, más tekintetben is a kortársaira ütött. Erőszakos és kiméletlen volt. A sarlóját szívesen vágta a más vetésébe. Tamadta, verte s üldözte az ellenségeit. A szerencsétlen hódoltsági falvak dülása és égetése neki mindennapi mestersége volt. Mintha csak ezek népe is török lett volna, ádáz dühvel szabadította reájok a katonáit.

Századának attól a hibájától sem volt ment, hogy a katonáival együtt szívesen idogált! S ha sipszó mellett a boritalnak ereszkedett, minden óvatosságról megfeledkezett.

Ez a hibája különben könnyen menthető. A század fölfogása ugyanis az volt, hogy a játszi embernek, a jeles tréfájú jó katonának az iváshoz is értenie kell. És Gyulaffy értett is hozzá. Szerencsére e hibája mellett is tekintélyt tudott tartani a kardja alatt lévő katonái között. Az emberei félték és tisztelték őt, akár szolgált neki a szerencse, akár nem.

Gyulaffy valóságos ostora volt a dunántúli hódoltságnak. Nem ismert kiméletet, nem érezte mások szenvedését, nem irgalmazott senkinek, a ki szembe került vele. Úgy látszott, mintha a természet szelidsége teljesen megvadult volna benne. Ez azonban csak látszat volt. Nagyon is érző szív lakott hatalmas testében. A saját jobbágyait például vére hullásával védte s minden szabadságukban megtartotta. Példás életű és szerető családapa volt. Gyermekeit a legnagyobb gonddal neveltette s minden törekvése arra irányult, hogy családja jövőjét biztosítsa.

Igaz magyar vér csörgedezvén ereiben, a hazáját mód nélkül szerette. Isten a megmondhatója, hányszor vetette kockára a fejét hazájáért. S e földért folytatott küzdelmében soha meg nem fáradozott; lelkesedése soha el nem ült. Dicsőségét a költők három nyelven zengték; példáján az ország minden jóra való ifja szívet és lelket von.

Gyulaffy László, mint a legtöbb birtokát veszített nemes, néhány jargaló szolgálval kezdte meg katonai pályáját. A XVI. század negyvenes éveire esnek az ő első vitézi tettei. Ebből az időből azonban még kevés írott emlék maradt reánk s így közelebbit nem is tudunk róla. Az egykorú krónikások és egy-két magánlevél ejtenek ugyan róla néhány magasztaló szót, de hát ez édes kevés arra, hogy világosságot vethetnénk vitézi pályája kezdetére. Pedig nagy dolgokat kellett művelnie; jó nevének kellett lennie; mert különben a király nem hivatja magához Bécsbe. Még ifjúsága virágszakaszában volt ő kegyelme, mikor a király őt először szemre hívatta. Az 1549. évben történt ez. *Ferdinánd ez alkalommal följánlotta az ifjú Gyulaffynak a szigetvári főkapitányságot!* Gondolhatjuk, hogy e fontos fővég-házat csak kipróbált vitézre, tapasztalt katonára bízhatta a király. Hiszen minden pillanatban attól lehetett tartani, hogy a török meglepi s elfoglalja. Gyulaffyra tehát nagy kitüntetés volt e megbízatás. Ő azonban nem igen kapott az efféle kitüntetésen. Bizonyos föltételekhez kötötte a szigetvári tisztfeladását. Ezeket a föltételeket írásba foglalta s átadta a király tanácsosainak.¹ Az első föltétel ez volt: öfelsége biztosítsa őt, hogy ha egy évnél tovább nem akarna Szigetvárban maradni, az övéivel egyetemben tisztességgel távozhasson. E föltételt a tanácsosok el is fogadták.² Gyulaffy második kívánsága az volt, hogy öfelsége 150 lovas és 300 gyalogost adjon alája. A tanácsosok azonban erre kijelentik, hogy Szigetvárra elégséges 150 huszár és 150 hajdú is.

Gyulaffy harmadik kívánsága az volt, hogy öfelsége előre jelölje ki a terminust, megszállás idején meddig köteles ő a várat védeni, s mikor küld néki öfelsége segítséget.

Ez utóbbi kívánság ellen semmi kifogást sem emeltek a tanácsosok, mivel bevett magyar szokás volt az a fából és föld-

¹ Köz. pénz. levélt. Hung. 1549. 14335. fasc. Postulatio Ladislai Gyulaffy ad suscipiendam præfecturam de Zygeth.

² U. o. «Majestas regia non coget eum innitum ultra annum servire. Ita tamen, ut per tres menses ante expletum annum majestatem suam faciat de sua voluntate certiozem.»

ből épített várakban. S akkor még Szigetvár is csak közönséges palánkerősség volt.

Mi lett ez alkudozásnak a vége, nem tudjuk. De minden jel arra mutat, hogy Gyulaffy László egy évnél tovább nem viselte a szigetvári tisztséget. Az 1551. évben ugyanis már Pápán találjuk őt, a hol száz huszárnak volt a hadnagya. Pápán ez időben igen jelentékeny magyar őrség volt. Csupán huszár 928 élt ott a király kenyerén. A tisztek a Dunántul legkiválóbb vitézei voltak. Ott szolgált például a hős Horváth Markó, a jeles Enyingi Török Ferencz, Podmaniczky Ráfáel, Paksy János, Csaby Farkas, Horváth Gáspár, Bánffy István, Boczky Pál és Gyulaffy László.¹

Hogy az ilyen vitézek nem ültek vesztég a pápai dűledező palánkban, mondanunk sem kell. Az egykorú jelentések szerint a pápai őrség füstbe bocsátván a királyi tilalmat, nap-nap után kalandok után járogatott s nem egyszer véres csatában győzte le a portyázó törököket. Az 1551. évben például a nagyhirű fejérvári szandsákbég: *Velicsán*, nagy sereggel lopva Stájerország rablására indult. Megtudván ezt a mieink, elébe kerültek s a Bakony szélén lest vetettek néki. Velicsán ráment a lesre és bár vitéz módra küzdött, a serege teljesen megsemmisült. Ő maga is csak nagy nehezen menekülhetett Fejérvárra. Ott aztán dühében kivégeztette a legelőkelőbb fejérvári polgárokat, mivel azt hitte, hogy ők voltak az árulói.²

E lesvetésben Gyulaffy László és emberei ugyancsak kimutatták «magyari vitéz bátorságú indulatjokat». Ha tíz feje lett volna minden töröknek, azt is lekaszabolták volna.

¹ *Orsz. levélt.* Lymbus. II. sor. 1. f. Verzaichnuss aller geringen pferdt. — A Nádasdy-féle számadások között van egy ilyen keletnélküli kimutatás: *Modus et ordo transactionis* et. E szerint Gyulaffy László 75 lóval és 50 hajdúval Devecseren szolgált. E kimutatás a XVI. század ötvenes éveiből való. *Orsz. ltr.* Nádasdy sz. E. fasc.

² U. o. Nádasdy level. Ádám deák levele Nádasdynéhoz 1551. Kisasszony napján: «Velicsán bég, az fejérvári szandsák, ki az hadnak feje volt, sebbe ment be. Az fejérvári főpolgárookban kilenczet vágatott le. Az bírót is. Azt mondotta, hogy ők tettek hirt ide az uraimnak, úgy gyűltek reájok és azért verték meg őket.» (A Brüsszeli Okmánytár II. k. is ad erről jelentést.)

A szerencsés lesvetésnek a gyümölcsét: több száz paripát, meg több török rabot és fegyvert Györré vitték s ott bocsátották kótyavetyére. A kótyavetyén befolyt pénzen aztán szép módjával megosztottak egymás között.¹

E szerencsés lesvetésnek, vagyis inkább fényes győzelemnek a híre a külföldet is bejárta. Még a Brüsszelben lakó Mária királynét is értesítették a magyar vitézek nagy szerencséjéről.

Gyulaffy László a maga szakállára is hadakozott. Ki-kijárt az embereivel s ha módját ejthette, fosztogatta a törököket. Mivel azonban a katonái már az első siker után a bornak ereszkedtek, többször érte őt baleset. Így mindjárt 1551-ben, mikor is Magyar Bálint urammal együtt portyázgatott, a török ugyancsak megugrasztotta őt. Ez alkalommal 32 emberét vesztette volt el. Az egykorú levelek szerint egyik katonája: Török Antal árulta őt el a töröknek.²

Gyulaffy László a nevéen esett efféle csorbát hamar kiköszörlülte. Részt vett az erdélyi hadjáratban meg Lippa ostromában s ott — az egykorú írók állítása szerint — ugyancsak vitézi módon vitézkedett.

Visszakerülvén Pápára, az 1552. és az 1553. évi kimutatások szerint³ száz lóval és 50 hajdúval szolgált ottan. Valami jól nem mehetett a sora; mert a fizetés rákháton járt s a katonái ugyancsak zúgolódtak. Az 1553. év május 19-én például maga írja, hogy a gyalogok tisztjei és tizedesei elébe jöven, kijelentették, hogy a nagy fizetetlenség miatt éhséggel kell meg-

¹ U. o. «Ebersdorf uram, király képe azt parancsolá nekik, hogy mind ide Györrre jöjjenek mind lovakkal, rabokkal és minden marhával és az kótyavetyét itt Győrött hányják.»

² U. o. 1551. márcz. 16. Ányos Boldizsár levele Horváth Markóhoz: «Tudja kegyelmed, mint jártak Gyulaffy és Magyar Bálint; 32 vagyon fogva bennök. Török Antal az pápai úr is foglya esett volt és törökké lett. Vélik az uraim, hogy ő árulta volna el őket.»

³ U. o. Lymbus II. sor. 14. fasc. 1552. Gentes regiæ majestatis. Továbbá *Csász. és kir. állami levélt.* Hung. 1553 febr. 6. Pallavicini jelentése, mely szerint Pápán ezek szolgálnak: Török Ferencz 200 lóval és 200 hajdúval, Gyulaffy László 100 lóval és 50 hajdúval, Rátkay Pál 100 lóval és Nádasdy Kristóf szintén 100 lóval.

halniok. Büntetni nem merem a zúgolódókat — írja Gyulaffy — mert ha néhányat megbotoztatok közülök, a többi mind elszökik.¹

Gyulaffy szívesen segített volna a katonáin, de hát ez időben magának sem volt pénze. Nádasdy Tamást ép e miatt arra kéri, hogy 100 frtnyi követelése helyett gabnát adasson neki, mert igen megszűkült. «Jól tudja Nagyságod — írja Nádasdy-nak — hogy mikor az erdélyi hadban nagyságoddal voltam, nagyságodnak mindenben örömet és híven szolgáltam. Ezután is nagyságodnak mindenkor kész szolgálja vagyok, valamikor nagyságod parancsolja.»²

A nagy fizetlenség miatt a király zsoldjából ugyancsak nehéz volt megélnie! Pedig neki még Csobáncz őrizése is sok gondot adott. Ezt az utolsó családi fészket ugyanis minden áron meg akarta őrizni. S bár Pápán szolgált, a felszeme mindég Csobánczon volt. A török ugyanis, hogy Gyulaffyt bosszantsa, váltig nyugtalanította a kis Csobáncz várát. Nádasdy Kristóf tudósítása szerint 1554 november havának első napjaiban is ostrom alá fogta a török Csobánczot. «De — írja Nádasdy — Isten úgy adta, hogy estennen hazament volt Gyulaffy László; Horváth Gáspár is vele volt . . . És (a törökök) váltig ostromlották; de semmit nem tehettek nekik. Be is hágott volt bennök, még az virrasztónak is fejét vették az fokon; de valahogy Isten úgy adta, hogy ismét kiverték».³

A töröknek a visszaverése nem kicsiny munka volt; mert hiszen Csobáncznak csak maroknyi őrsége volt s a falai is düledezőfélben állottak. Alig egy hétre a fentebbi támadás után Csobáncz köfalai le is dőltek. Maga Gyulaffy jelenti ezt november 11-én, írván, hogy fával támogatja s földet veret rá. Együttal kéri Nádasdy Tamást, hogy legalább 20 drabantot szerezne a királytól Csobáncz várába.⁴

Gyulaffy László folytonosan hadakozván a törökkel, sok

¹ Csász. és kir. áll. ltr. Hung. 1553 május 19. Pápa.

² Orsz. ltr. Gyulaffy László levele Nádasdyhoz. 1554 január 16. Pápáról.

³ U. o. Nád. lev. Nádasdy Kristóf Kanizsay Orsikához Pápáról 1554 nov. 3-án.

⁴ U. o. 1554 nov. 11.

főrabot szerzett magának, kiket azután nagy váltságon bocsátgatott szabadon. A török rabokkal való illetén kereskedés a XVI. századi kapitányoknak a legfőbb jövedelmi forrásuk volt. Gyulaffy is a török rabok sarczából tengette magát és a katonáit. Néha napján még a király is kért tőle török rabot. Gyulaffynak rabja volt például a szultán udvarának a birkozója is. E roppant erejű török a keresztény hitre tért s aztán a győri generális a király kérelmére Bécsbe vitette őt Gyulaffy tömlöczéből.¹

A török rabok tartása nem volt minden veszedelem nélkül való foglalkozás. Egy-egy rab néha egész városra és várra hozott veszedelmet. Gyulaffy is majd megjárta Pápán két gyermekrabjával. Enyingi Török Ferencz írja 1555-ben, hogy a fejevári bég a pribék Moré Jánost titokban Pápara küldé. «Menj el Moré János — mondá a bég — szabadítsd meg az két török gyermeket, kik Gyulaffynál vannak. Osztán te leszesz igaz Moré János. Ezeket penig megszerezvén, én is minden hadammal az város alá megyek; husvét napjára virradóan az várat megütöm. Ti is akkor onnan belül az kapura üssetek.»²

Gyulaffy László a nádorispánnal egyetemben részt vett Babolesa ostromában is. Itt is emberségesen viselte magát. Ennek jele, hogy a király magához hívatta őt s a szigetvári kapitány-ságot immár másodízben fölajánlotta neki. Gyulaffy azonban nem fogadta el a tisztelet.

Míg ő Bécsben járt, azalatt a törökök kijöttek s az ő vitézeit megverték. Még a seregzászlója is a török kezére került. Zsákmány és török ló azonban még is akadt valamicske. Úgy hogy kótyavetyét is tartottak, még pedig Gyulaffy nélkül. Ez nagyon zokon esett neki. A fő kótyavetyés: Csoron azonban nem sokat törődött Gyulaffy haragjával; megtartotta a kótyavetyét s mindössze csak ennyit mondott: *«ha kinek nehéz, toppantsa meg az lábát»*.³

Mivel Pápa kissé távolkán volt a folyton fenyegetett Cso-

¹ Cs. és kir. ált. ltr. Hung. 1560 január 25. Gall Ádám öfelségéhez.

² Nádasdy lev. Enyinghi Török Ferencz levele 1555. márcz. Pápa.

³ Nádasdy lev. Gyulaffy László levele a nádorispánhoz 1557. febr. 13.

«Nekem — írja — kótyavetyésem sem volt, sem deákom ott.»

báncz várától s mivel Gyulaffy már megunta a pápai kenyeret, az 1557. év nyarán arra kérte a királyt, hogy helyezze őt a lovasaival egyetemben Győrre.¹ E kívánságát hamar teljesítették. Hiszen már amúgy is több ízben meghagyták neki, hogy veszedelem idején a győri generális oldalán legyen.²

Bár Győrött is jeles szolgálatokat tett, vagyonna még mindig nem tudott szert tenni. Az 1559. évben ő maga írja, hogy János nevű bátyjával és Kristóf nevű fivérével együtt hármuknak csupán három ház jobbágyuk van. S még e csekélységen is pörlekednek egymással.³

Bizonyára Csobáncz várának a könnyebb védelmezése birtára Gyulaffy Lászlót, hogy a jelentéktelen Tihany várának a kapitányságát elfogadja. Az 1560. év telén már Tihany várában van s onnét küld a nádorispánnak fáczánt, hűrosmadarakat és erdeit (vaddisznót).⁴

Tihanyban még közelebb esvén a törökhöz, a hadakozásra még több alkalma nyílt. S ő nem is szalasztott el egyetlen alkalmat sem, ha viadalra volt kilátása. Sajnos, az óvatosság és az előrelátás még mindig hiányzott benne; s mivel a vakmerőség és a személyes ügyesség nem volt elegendő a sikerre: a törököknek olykor kemény csapást sikerült reája mérniök. Az 1561. év május havában például négyszáz pápai gyaloggal Veszprém alá ment, hogy a pqlgárdi sokadalmat (országos vásárt) megüsse. A Bakonyba érvén ott lest vetett. A török azonban nem jött reá a lesre. A parasztok ugyanis még jókor elárulták Gyulaffy jelenlétét. A mint Ormányi Józsa uram írja, Gyulaffy tán még meg sem indult, a török már tudta, mire és hová készül. *«Mert — írja Ormányi — mikor az magyarok:*

¹ *Hadi ltr.* Exped. 1557. juli. Ladislai Gyulaffy Memorial, darin er begehrt seine Pferdt geen Raab zunemen etc.

² U. o. 1557 febr. és május. Rendelet Gyulaffy Lászlóhoz.

³ *Orsz. ltr.* Nádasdy level. 1559. szept. 1. Gyulaffy levele a nádorispánhoz.

⁴ U. o. Tihany 1560. decz. 20. Úgy látszik, hogy a tihanyi kapitányság és a török rabok ügyében hivatta át a király 1560 január havában Bécsbe. (*Hadi levélt.* Exped. 1560. jan. Gyulaffy wirdet geen Hof zu den Kriegrath gefordert.)

valahová akarnak készülni, az nem titok, hanem azonnal minden ember tudja!»

A türelmetlen Gyulaffy elunván a lesben való várakozást, Veszprém alatt a hódoltsági falvakat verte föl. Vérszemet vevén a sikeren, katonáival együtt a bornak adta magát. Ezen közben megérkezik a fejérvári török had s meglepi Gyulaffy mulatozó seregét. A törökök kétszáz gyalogot levágnak és sokat rabbá ejtenek. Gyulaffy harmadmagával szaladt el.

«Az magyarok — írja e vereség alkalmával Ormányi — igen vesznek az nagy lakás (lakomázás) miatt; mert soha nem lehet az magyar had részezség nélkül. Csak csatára menjen is, azonnal meg kell valahol részezedni . . . Az Gyulaffy uram felő, hogy elveszti egy nap magát, ki kár volna; de senki szavát nem fogadja!»¹

Ez a súlyos vereség nagy hatással volt Gyulaffy Lászlóra. Nem is csoda, hiszen a vitézi nevéen esett folt. Igyekszik is magát mentetegetni színező szép szókkal és elfogadható okokkal egyaránt.² E mellett tanult is a maga kárán. Ezentúl ugyan csak óvatos volt s nemcsak a veleszületett bátorsággal élt, hanem azzal a szép okossággal is, a mivel az Isten őt megáldotta. A siker nem indította őt többé fölfuvalkodásra és kevélységre; a veszedelemkor az óvatosságot fogta volt maga mellé oltalmul. Így aztán nem is érte őt többé vereség és szégyen. S hogy az ellenségnek becsülettel ellenállhasson, a haditanácstól a tihanyi és a csobánczi őrség megerősítését vagy az ő elbocsátását kérte.³

A haditanács természetesen nem bocsátotta őt el, hanem egynéhány gyalogra fizetést rendelt neki. Ezzel ugyan nem sokra ment Gyulaffy, de azért helytállt magáért. Okulván az eddigi tapasztalatokon, jó kémekeket tartott s így idejében tudta, miben sántikálnak a törökök. Tehát előre készülhetett a fogadásukra. Ha alkalmas híre volt, sietett azt a szomszéd kapitányokkal is tudatni. Az 1561 augusztus 11-én például Török Ferencz fő-

¹ Orsz. ltr. Nádasdy level. Csányi Ákoshoz 1561 május 28. Sümeg.

² Hadi ltr. Exped. 1561. júli: Gyulaffy pro Entschuldigung von wegen der Niederlag.

³ U. o. Gyulaffynak három folyamodása 1561 május, augusztus 8. és szept. 16.

kapitány uramnak jelenti, hogy a bégek mind összegyűltek s Budán vannak. Somogyból a szekereket is mind Budára vitették. «Úgy értettem hírrel — írja — hogy Pápára vagy Palotára, vagy pedig Tihanyra akarnak jönni, vagy Tapolczán akarának valami kastélyt csináltatni». ¹

Ez időben Hegyesd a török kezére jutván, a belé helyezett vajda: *Pajazyth* nagy erővel kezdé azt építtetni. Gerendákat, palánknak való fát faragtatott s a jobbágyokat reá hajtá az építésre. A melyik jobbágy megszökött a munkától, azt *Pajazyth* vajda menten karóba vonatta. Érdemes megemlítenünk, hogy ennek a *Pajazyth* vajdának a hegedőse azelőtt Gyulaffy Lászlónak volt a drabantja Tihanyban. Mivel igen jó hegedős volt, a vajda vele hegedültette magát.

Gyulaffy látván Hegyesd épülését, már 1561-ben sok kárt tett a bent lévő törököknek, a mennyiben akadályozta a hegyesdi vár építését és élelmezését. Ezt tette a következő év tavaszán is, erősen sürgetvén Hegyesd elfoglalását. Nincs benne — írja — több hetven töröknél, az is gyalog. «Isten kezünkbe adná csak lennénk érte. Im én Csobánczban vagyok most két negyven embörrel; Sümegből Józsa deák gyalogival, Buza Benedök is Vásonból mind lovaggal s gyaloggal azmivel lehet itt vagyunk. Még is az időtől fogva semmi élést be nem hattunk vinni.» ²

A mint tudjuk a következő évben (1562) csakugyan megkezdte Gyulaffy és Magyar Bálint Hegyesd ostromát. De mivel a Gyulaffy alá rendelt katonákat nem fizették, lassan-lassan mind elszöktek s Gyulaffyt magára hagyták. Elkeseredve írta ez ügyben aztán Salmnak, a győri generálisnak: «Azért kegyelmes uram eféle fizetetlen néppel soha többé engömet ne hagyjon nagyságod: mert ezúttal nyilván kezembe hagyák az medvét». ³

Nem sokára maga Salm generális megjelenvén, Hegyesdet

¹ Orsz. ltr. Kisebb családi levéltárak. 7. csomó, 1561. aug. 11. Tihany.

² U. o. Nádasdy lev. Nádasdy Tamáshoz. Ugyanezt a levelet írta Gyulaffy Török Ferencznek is az 1562. évben nagyszombat napján. A két levél szórul-szóra megegyezik. (Az utóbbi a Kisebb családi ltr. 7. csomójában található.)

³ U. o. Csobáncz, 1562. május 30.

újra megszállották. Gyulaffy László és Magyar Bálint ez alkalommal ugyancsak kitüntették magukat. Nekik köszönhető elsősorban, hogy Hegyesd ismét magyar kézre került.

A következő (1563.) esztendőben Gyulaffy is meghivatván a koronázatra; huszonöt válogatott lovaggal ment Pozsonyba, ahol a megkoronázott király Thúry Györggyel egyetemben lovaggá ütötte őt. A koronázás alkalmával ősi szokás szerint lovagjátékokot is tartottak. Gyulaffy is részt vett abban s játszva győzte le a külföldi ellenfeleit. Utoljára Magyarország két legnagyobb bajvívója: Thúry György és Gyulaffy László állott ki a porondra. Feszült kíváncsiság fogta el a nézőket, mikor a két nagy vitéz megkezdte a viadalt. A király intésére azonban abba kellett hagyniok a küzdést. Ő felsége ugyanis attól tartott, hogy e két nagy vitéze kárt talál egymásban tenni s így abba hagyatta velük a lovagi tornát.

Ez évben Gyulaffy nővérének: Homonnai Gábornének a leánya eljegyeztetvén Révay Ferencz urammal, Gyulaffy Csobánczról jelenté a nádorispánnénak, hogy ő is elmegy a menyegzőre.¹

A lakodalom után megint a mindennapi foglalatosságára kellett magát adnia. Azaz, hogy harcolnia kellett. Tihany és Csobáncz is állandóan veszedelemben volt s jó Gyulaffynak hol itt, hol amott kellett a kardját forgatnia. Megszokta ő már ezt. A régi magyar mondást tartotta szeme előtt: a szénégetőnek tőkén a szeme; a kinek a foga fáj, nyelvét rajta tartja. S ő kigyelme oly éberséggel őrködött, hogy egyik várában sem esett baj. Még a szomszéd urakat is ő figyelmeztette, ha a török részéről veszedelem közeledett. Az 1564. évben például Gyulaffy Jánosnéval és egyebekkel tudatja, hogy a budai, a fejevári és a veszprémi török mind együtt vagyon és Zalaságot akarják megrabolni.²

Ugyanez év márczius havában a haditanács Török Ferencz

¹ *Orsz. Itr.* Nádasdy level. 1563 húshagyó hétfőn. («Azt írhatom, hogy öcsémet, Homonnai Gábriel leányát adtuk az nagyságos Révay Ferencz uramnak . . . Oda az menyegzőre készülök.»)

² U. o. Gersei Pethő Péter Nádasdy Kristófhoz 1564 nov. 6. Megírja Gyulaffy László tudósítását.

főkapitánnyal egyetemben Győrre rendelte őt a végházak ügyében folytatandó tanácskozásra. Ezt az alkalmat Gyulaffy arra használta, hogy Tihany részére hadiszereket sürgessen.¹ Később meg arra kéri a haditanácsot, hogy Zrinyi hadi népének a pusztításától óvja meg az ő szegény jobbágyait.²

Az 1566. évben kiütvén a nagy török háború, Gyulaffy László a legelsőök között volt, a ki jobbára a maga pénzén tartott kétszáz jó lovasával a haza védelmére sietett. Győrre ment a király táborába. Tudjuk, hogy a nagy *császári* sereg tétlenül heverészett itt, míg Szigetvár el nem esett. Aztán pedig az egész világ kaczaja közt szétoszlott. A mi jeles hadi dolog ez évben történt, azt Thúry György, Gyulaffy László és Török Ferencz huszárjai vitték véghez. A király akarata ellenére ők kimentek a táborból s megsemmisítették a fejérvári bég lovas hadát s még egy másik török sereget. Aztán Veszprém ellen indultak. *Gyulaffy László zúzta be embereivel Veszprém kapuját. Elsőnek rontott a várba és tüzet vetett az épületekbe.*³ Veszprém elfoglalása után Tatát, Gesztest és Vitánt vették be. Az egykorú Forgách előadása szerint Thúry György, Gyulaffy László és Török Ferencz két csatában ezer törököt öltek meg és fogtak el.

Gyulaffynak a háborúban szerzett érdemeit a király is elismervén, Bécsbe hívatta őt s neki adta a veszprémi főkapitányságot még pedig úgy, hogy e mellett a tihanyi tisztelet is megtartotta.⁴ Azonkívül megengedte neki, hogy a míg a tihanyi kapitányságot viseli, a veszprémi káptalan jövedelmét élvezhesse.⁵

¹ *Hadi levélt.* Exped. 1564 márcz. 24., ápril 5. és juli 7.

² U. o. 1565 deczemb.

³ Forgách írja: «Ladislauſ Gyulaffy cum ſuis portas perrumpit, ignemque tectis ſubjicit etc. Veszprém elfoglalása országos örömet keltett. Nádasdnyé lelkesedve adja a hírt Batthyány Ferencz tudására. Ez aztán ugyancsak örömmel válaszolt neki. «Dicsértessék — írja a többi között — az Urísten, ki az többit is megadja, csakhogy bizzunk és higyjünk ő istenségében.»

⁴ *Hadi ltr.* Exped. 1566 szept. 3. és köv. n., továbbá 1567 január 13. Gyulaffys Fürschlag in übernembung der Hauptmanschaft zu Vesprim.

⁵ *Köz. pénz. ltr.* 1566. decz. (bewilligt auf wolgefallen).

A veszprémi kapitányság tömérdek teendővel járt. Újra kellett építeni az elégett és összedőlt várat. Rendezni kellett a várhoz tartozó községek ügyét s e mellett folytonosan küzdeni a törökkel. Veszprém elfoglalása ugyanis sehogysem volt a törökök inyére s mindent elkövettek, hogy csellel vagy erővel visszafoglalják.¹ Gyulaffy azonban jó őrizetben tartá a várat s ha kiment, eszén volt, hogy csalárdság ne essék rajta. Bár a szomszéd törökök untalan ingerkedtek, a király és a haditanács Gyulaffyt tiltogatta a hadakozástól. Ő kigyelme azonban az efféle tilalmat siket füllel hallgatta. Hiszen hadakozás nélkül sem ő, sem a katonái nem élhettek. A portyázások, a lesvetések, bajviadalok és kopjatörések tehát napirenden voltak. S Gyulaffynak hamarosan félelmes híre támadt a török végházakban. Musztafa budai basa panaszkodik is reá untalan, a szolgálain is börzönkodik eleget, de hát ennek semmi eredménye sem lön.

Gyulaffy jól tudván, hogy falu nélkül várat nem lehet fönntartani, azon vesződött, hogy minél több községet erőltessen a szolgálatra és az adózásra. Ezen fáradozásával azonban tömérdek ellenséget szerzett magának. A veszprémi püspök, a kamara, a megye, no meg az urak részéről úgy ment a panasz ellene, mint az árvíz.²

Szokás volt ebben az időben, hogy a hódoltsági városok és falvak olyan magyar kapitánynak voltak hajlandók adózni, a kitől a török tartott s a ki meg tudta őket védelmezni. A török botja alatt lévő Tolna és Ráczkevi lakói például megjelentek Gyulaffy előtt s elmondták, hogy ők azelőtt Szigetvárnak szolgáltak, de most egy várnak s egy kapitánynak sem adóznak. A veszprémi kapitánynak (Gyulaffynak) azonban hajlandók szolgálni és adózni, még ha a török fölégeti is városukat.

¹ Nem ok nélkül írta Nádasdy Kristóf, hogy a török folyton Veszprém körül lézeng! *«Valakit benne hagynak — írja Nádasdy — igen ébren kell benne aludni.»* Levele Nádasdy Tamásnéhoz 1566 júli 2. Veszprémből.

² A hadi és a közös pénzügyi levéltárban egy csomó irat található erre.

Ezen a czimen Gyulaffy a maga számára kéri Tolnát, Ráczkevit és a Szigetség nevű tartománynak hat-hét községét.¹

Gyulaffy folyamodása szerint a tolnaiak és a ráczkeviak csak a kanizsai kapitánynak nem akartak szolgálni; mert ez távol volt tőlük s így nem igen védhette meg őket. A király mégis a kanizsai kapitánynak (Thúry Györgynek) s nem Gyulaffynak adta Tolnát és Ráczkevit.

A falvak dolgában Gyulaffy a saját viczekapitányával: *Szécheny Mihállyal* is hadi lábon állt. A királyhoz intézett folyamodásában azt írja, hogy Szécheny a Tihany várához csatolt falukat egymásután elfoglalja s a jobbágyokat kegyetlenül zsarolja. Veszprém elfoglalása idején minden falutól két ökröt vett és semmit sem fizetett nekik. Ha ez így tart, a falvak népe mind elszökik. Szécheny Mihály katonái a gyulakeszi pinceszét is feltörték s ott a saját főkapitányuknak: Gyulaffynak a borát itták meg.²

Az efféle kellemetlenségeken kívül sok baja volt Gyulaffynak a veszprémi vár építésével és a katonái fizetésével. A vár építésére csak 300 forintot kapott. S a haditanács azt kívánta, hogy Gyulaffy a magáéból adjon tízezer forintot Veszprém építésére.³ A katonáinak a fizetését meg hiába sürgette; ígéreten kívül egyebet ki nem erőszakolhatott.⁴

¹ *Köz. pénz. ltr.* Hung. 1567 márcz. 12. A Hadi ltr. Exped. 1567. márcz. Gyulaffy írja a folyamodásában Tolna és Ráczkevi polgáiról: «qui coram me voluntate spontanea fassi sunt, se nullas in partes nullique capitaneo Hungarico esse subjectos, antea enim capitaneo arcis Szigeth dare censum annualem ac pro necessitate arcis servire solebant». Ugyanitt van Thúry György folyamodása is Tolna adományozásáért. Thúry szerint Tolna Szigetvárnak évi 500 frt-ot, két vizát és 25 süldőt fizetett évenként. (Ez ügyben a haditanács javaslata 1567 májusban kelt ily czímen: «Kriegsrath Rathschlag von wegen der Güter so Gyulaffy Laszlo Hauptmann zu Vesperim zuegewidmet werden sollen.» *Köz. p. ltr.*)

² U. o. 1567 január. Gyulaffy folyamodása ő felségéhez: «per miserimos subditos tantum exercere crudelitatem, ut propediem crediderim omnes villas desertas desolatasque mansuras» etc.

³ *Hadi ltr.* Reg. 1568 febr. 18.

⁴ *Közös pénz. ltr.* Reg. 1567 aug. 25. Birja türelemre a veszprémi őrseget; a fizetés nemsokára jó. Úgy látszik ez csak üres ígéret volt, mert Gyulaffy ugyanez év december havában újra sürgette katonáinak a fizetését. (Hadi ltr. 1567 decz. 6. Exped.)

A faluk dolga, a katonáinak a fizetlensége nagyon elke-serítette Gyulaffyt. S akadt még más is, a mi kedvét szegte. Tudjuk, hogy Gyulaffynak a felesége Forgách váradi püspöknek a nővére volt. Forgách püspök nagyon kedvelvén Gyulaffyt, a pornói apátság javait neki adta bérbe. A kamara ezt az apát-ságot is vissza akarta venni Gyulaffytól. S 1567-ben már erő-sen szorongatta őt e miatt.¹

A következő (1568.) esztendő még több kellemetlenséget hozott neki s így az elkeseredése még nagyobb lön.

Ez év január havában a török megszágulotta Veszprémet. Gyulaffy azonban helytállt magáért s a török eredmény nélkül volt kénytelen visszavonulni. Ez alkalommal katonái elfogták a fejevári vajdát is. E kiváló török rabot Gyulaffy pénzen vette meg a katonáitól, de azért ő felsége rendeletére mégis elvették tőle.² Pedig e rabbal a saját elfogott vitézeit akarta megvál-tani.³ Kétszer is folyamodik ő felségéhez e rabért; arra is enge-délyt kér, hogy személyesen mehessen Bécsbe, de fáradozása hiába való volt. Az amúgy is elke-seredett és fölzगतott ember ekkor kemény szitkokat szór a németek ellen — talán az udvar ellen is. Aztán engedélyt kér, hogy idegen állam szolgálatába állhasson.⁴ Úgy látszik, hogy már ekkor távozott Veszprém várából. Mert június 17-én sürgős parancsot kap, hogy sietve menjen Veszprémbe.⁵

Érdekes jelenség, hogy Gyulaffyt éppen akkor keserítik el, mikor vitézi hírneve a legmagasabb polczon állott s mikor nemcsak itthon, de a fényes portán is félve emlegették nevét a törökök. Bizony kevés vitézünk érte meg azt a megtiszteltetést, hogy maga a szultán is foglalkozzék vele. Gyulaffy ezt is meg-

¹ U. o. 1568 nov. 12. A kamara fölvilágosítást kér Gyulaffytól, mint kapta a pornói apátságot a volt váradi püspöktől s mennyi ebből a jöve-delme?

² *Hadi ltr.* Exped. 1568 ápril 27. Gyulaffy folyamodása a jelzett török vajda ügyében.

³ U. o. Gyulaffy második folyamodása május 13.

⁴ U. o. szept. 18. Gyulaffy bitt umb Erlaubniss frembden Potentaten zu dienen.

⁵ U. o. Reg. 1568. juni 17.

érte s 1568-ban tudására is hozták, miféle panaszokat emelt ellene a szultán.¹

Azokat a szitkokat, mikkel Gyulaffy a németeket s a bécsi kormányzéseket illette, a besúgók hamar megjelentették a bécsi udvarnak, sikerült tehát őt a király haragjába ejteniök.

Az 1568. év junius havában Gyulaffy még folyamodást intézett a királyhoz. Azt kéri ő felségétől, hogy az ő halála esetén a pornói apátság javait kétezer frt lefizetése fejében a fia élvezhesse.²

A felelet e folyamodására az volt, hogy ő felsége kamarai bizottságot küldött a pornói apátság elfoglalására. A biztosok junius 20-án értek Pornóra. Gyulaffy nem lévén ott, a biztosok az udvarbirónak: Mizleni Benedek deáknak adták át a királyi rendeletet. Benedek deák kijelenté, hogy Gyulaffy tudta nélkül nem adhatja át a javakat. A biztosokat nem is bocsátotta be a kastélyba, s gyors futárral értesítette Gyulaffyt a történetkről. Tőle azonban semmi válasz sem jött. A biztosok erre összeírták a javakat s azoknak ideiglenes igazgatását bizonyos Fekete Ambrus nevű nemesre bízák. Ezt látván az udvarbiró, mindent elvitetett Hidvégre s ott eladatta a gazdája javára.³

Ezenközben Gyulaffy Lászlót Bécsbe idézték, hogy a szidalmi s egyéb dolgai miatt felelősségre vonják. Szeptember hó negyedikén bocsátották ki az első idézést. De Gyulaffynak eszébe sem jutott a Bécsbe menetel. Az idézést okt. 5-én, okt. 12-én és nov. 18-án megismételték s mivel ezek is eredmény nélkül maradtak, a haditanács Salm győri generálist bizta meg Gyulaffy előállításával.⁴

Mikor hagyta ott Gyulaffy Veszprémet, nem tudjuk. De augusztus havában (1568.) már Thúry Márton volt a veszprémi

¹ U. o. 1568 ápril 26. Reg.

² Köz. pénz. ltr. Reg. 1568. juni. Egy másik folyamodásában azt kéri, hogy a meghalt zalavári apát hagyatékát exequálják.

³ U. o. Executio commissariorum ad abbatiam Pornó delegatorum 1568. juni 20. és juni 28. A biztosok megemlítik, hogy Forgách Ferencz püspök tanult papot is rendelt jó fizetéssel Pornóra, de ezt Gyulaffy elűzte.

⁴ Hadi ltr. Reg. 1568-ban vannak a Gyulaffy idézése ügyében kiadott rendeletek.

főkapitány. A haditanács augusztus 11-én írja az udvari kamarának, hogy Gyulaffy László Veszprémből való kivonulásakor annyira megbántotta az uralkodót, hogy ő felsége Tihany várát is kivételni rendelé Gyulaffy kezéből.¹ Augusztus hó 17-én a király már biztosokat küld Tihany elfoglalására s felszólítja a kamarát, hogy alkalmas embert ajánljon neki a tihanyi kapitányságra.²

Míg ezek történtek, Gyulaffy elméjében már rég megérett az elhatározás, hogy János Zsigmond pártjára áll s Erdélybe költözik. Kétségtelen dolog, hogy ezen elhatározására a rajta esett sérelmeken kívül sógorának: Forgách Ferencz püspöknek volt legnagyobb befolyása. Hiszen az elégedetlen püspök, s nem az erdélyi fejedelem csábította őt.

Az 1569. év február havában Hosszuthoty s Minkovits Gáspár együtt Budán járván követségben, onnét írják, hogy Gyulaffy László áruhában, ötödmagával Gutánál ment át szökése alkalmával.³ Majd meg Konstantinápolyból jelentik, hogy az erdélyi követ elbeszélése szerint Gyulaffy László és Komjáthy Balázs először Lengyelországba mentek s onnét jöttek aztán Erdélybe. Forgách Ferencz Olaszországba ment, hol feloldatván az egyházi rend alól, szintén Erdélybe jött.⁴

¹ *Köz. pénz. ltr.* Hung. A haditanács a többi közt ezzel okadatolja Tihany elvételét: «der (t. i. Gyulaffy) sich beraidt frembder, verdachtlicher Reden vernemen hat lassen.»

² U. o. «Nobis denique — írja a király — *de minacibus et malignis Gyulaffy sermonibus cautum sit, ne quid mali cum praedicta arce nostra motiri possit.*»

³ *Csász. és kir. állami ltr.* Turcica: Relatio Hosszuthoty ad passam Budens. expediti, 1569. febr. — Nádasdy Kristóf január havában Bécsben lévén, onnét írja az özvegy nádorispánnénak január 5-én: «Továbbá azt is beszélnek itt az udvarba, jóllehet nem az község között, hanem az főnépek, hogy Gyulaffy László, Dobó István bementek volna Erdélybe. Az Gyulaffy dolga ha így vagon. hiszem hogy kegyelmed eddig értette.» (Nádasdy ltr.)

⁴ U. o. 1569. juli 9. ex Constantinopoli. Szeptember 1-én ugyan onnét jelentik, hogy Mehemet nagyvezér így szólott az Erdélybe jött Gyulaffy Lászlóról, Forgách Ferenczről és Komjáthy Balázsról: «dissimulandum aliquantisper donec oblata bona opportunitate ex latebris illis commode elici queant et revera mea quidem opinione utendum est aliqua modera-

Gyulaffy László előtt új világ nyílt Erdélyben. János Zsigmond nagy tisztelettel fogadta őt. Elhalmozta javakkal és tisztségekkel s szívesen hallgatott a tapasztalt vitéz tanácsára. Mig Forgách Ferenczel a szentháromság titkán vitatkozgatott: addig Gyulaffy tanácsával a hadi és a politikai ügyekben élt. Gyulaffynak tehát semmije sem hiányzott; s mégis úgy érezte magát, mintha egy egész világot vesztett volna a dunántúli harcmezők odahagyásával. Hiába! nehéz az agg fából gúzszt tekerni. Vitézi multjának s dicsőségének legszebb napjai, gyermekkori emlékei, a családi hagyományok őt mind-mind a regényes Csobáncz várához fűzték, melyet évtizedeken át annyi hősi önfeláldozással védelmezett. Az esze és a szíve tehát folyton azon járt, a mit könnyelműen otthagytott. A kevélysége, a felfuvalkodottsága lassan-lassan egészen elült. Higgadt, komoly ember lett belőle. Szakált eresztett s ha a régi emlékek nagyon felujultak benne, elővette a lantját s a Dunántúl vitézi énekít verte rajta. Gurgurich Ferencz volt szigetvári vitéz megszökvén Konstantinápolyból, az 1569. év utolsó havában Erdélybe jött s ott beszélgetett Gyulaffyval. Szakált eresztett — írja Gurgurich elbeszélése után a váradi püspök. — Idejövetele okának a végzetet és a németiséget mondotta. Rövid szünet után átkozódott; majd meg elhallgatott s fájdalmat mutatott. Ő felségét tisztelettel emlegette s róla becsülettel szólott.¹

Ha Gurgurich nem is említette volna, magának Gyulaffynak a levelei is mutatják, hogy megbánás fogta el őt kegyelmét. Bizonyos mélabús hang szólal a leveleiből hozzánk. Bár visszafojtja a keservét, a lelke tusakodását rejteni még sem tudja. A régi hetykeségnek, a czivakodó kevélységnek nyoma sincs már

tione ne dum cupiamus emendatum Transylvanum funditus una cum sua provincia pereat cum maximo reipublicae christ. detrimento.

¹ *Cs. és kir. áll. ltr.* Hung. 1570. január 29. A váradi püspök jelentése Pozsonyból Gurgurich Ferencz erdélyi útjáról. (Ez év június havában terjeszté fel az udvari kamara a Gyulaffy-család jószágaira vonatkozó jelentését: «Bericht der Gyulaffy Gebrüder und des ausgetrenen Ladislaen Gyulaffy eingezogenen Güter, so sich mit vill mehrers als seiner Brüder erstreckt.» Hungr. Denkbuch, K. p. ltr.).

benne. Komoly, magabaszállott ember ő, a ki a nyugalmat és a kibékülést keresi.

Alig hogy Erdélybe jött, már is azon törte magát, hogy Miksa király bocsánatát megnyerje. Fölkeresi a leveleivel Rueber kassai generálist. Barátságosan irogat neki s tudósítja őt Báthory Istvánnak fejedelemmé választásáról.¹ «Im — írja Gyulaffy — mostan mindahárom nemzetből három főembert választunk az császár portájára, kik által ezt az dolgot az császárnak megjelentjük és ugyanattól az Erdély adóját béküldjük és könyörünk az császárnak, hogy legyen olyan oltalommal, mint az megholt kegyelmes urunknak» (t. i. János Zsigmondnak).

Komoly és tiszteletreméltó hangon irogat Miksa királynak is. A többi között azt is megírja neki, hogy a meghalt erdélyi fejedelem minden tisztviselője hűségesküt tett vele együtt a magyar királynak.

Miksa király nyájasan felel Gyulaffynak leveleire. Megköszöni az újságokat s megírja neki, hogy máskor is szívesen veszi tudósítását.²

Látván Gyulaffy, hogy Miksa király könnyen feledi a multat s kész a bocsánatra, elhatározta, hogy fiát a bécsi udvarba küldi az apródok közé. Közvetítőül Rueber kassai generálist kérte föl. Rueber 1571. szept. 17-én Patakról jelenti a királynak, hogy Gyulaffy ide küldötte hozzá a fiát, a kit ő felsége udvarában akar szolgáltatni. Gyulaffy — írja Rueber — nagyon megbánta viselt dolgait s már régen észretért. Hozzám igen jó indulatot mutat s nekem sok jó szolgálatot tett. Teljesítse fölséged a kívánságát s fogadja szolgálatba a fiát.³

Miksa király, a ki nem rég még lefoglaltatta Gyulaffy kevés jószágát, sietett kérését teljesíteni. A főudvarmester nov. hó 6-án már jelenti Gyulaffynak, hogy ő felsége István nevű fiát két lóval az udvari atyafiak gyülekezetébe fölvette.⁴

¹ U. o. Turcica, 1571. május 26. Gyulafejérvárról.

² U. o. 1571. nov. 2. Miksa király levele Gyulaffy Lászlóhoz.

³ U. o. Rueber János a királyhoz.

⁴ U. o. 1571. nov. 6. Trauthson levele Gyulaffyhoz: «dictumque filium suum duobus equis familiarium aulicorum consortio clementer aggregaverit.»

Valamivel későbben arra kérte a királyt, hogy az erdélyi fejedelemtől kapott szilágycsehi urodalomban és egyéb birtokai-ban erősítse őt meg.¹

Valószínű, hogy Miksa király Gyulaffynak ezt a kivánságát is teljesítette. Mert hiszen magyarországi lefoglalt birtokait is visszaadatta néki. Sőt Békes Gáspárral kegyelemlevelet is küldetett neki.²

Gyulaffy tehát kibékült volt urával s ez lelki egyensúlyát ismét helyreállította. A közügyekkel aztán nagyobb kedvvel kezdett foglalkozni. Részt vett az erdélyi országgyűléseken s a felsőbb biráskodásban. Katonai ügyekben nemcsak János Zsigmond, de Báthory István és Báthory Kristóf fejedelem is szívesen élt a tanácsával. Az 1575-ben vívott szentpáli csatában ő volt Báthory István seregének a generálisa. S hogy Báthorynak sikerült Békes Gáspárt levernie, azt jórészt Gyulaffy László hősiességének köszönhetette. Az egykorú történetírók magasztalva emlegetik Gyulaffynak e véres csatában kifejtett vitézségét és kitartását.³

Ez volt a sokat próbált nagy vitéznek utolsó nagyobb csatája. Azontúl jobbára kedvelt birtokán Szilágy-Csehben családjá köreiben éledegelt. Érezvén, hogy ideje az estvéhez közelget, 1578 április 23-án megírta végső intézkedését. Kardjával szerzett jelentékeny vagyonát felesége és négy gyermeke között osztá meg. Mostohafiáról: Imreffy Jánosról is gondoskodott.

Végső intézkedésében meghagyta az örököseinek, *«hogy az polgárokat tartsák meg régi szabadságukba, melyekbe én is megtartottam. Soha pedig ispán kézbe ne adják őket»!*

Egy évre végrendelete elkészítése után, 1579 május hó 13-án meghalt Udvarhely nevű falujában.⁴ Szilágy-Csehen temették őt

¹ U. o. Gyulaffy László levele ő felségéhez 1573. júli 1. Szilágy-Cseh.

² Ezt Gyulaffy 1578. évben kelt végrendeletében írja.

³ Bethlen Farkas írja, hogy Báthory István serege eleinte hátrált, de Gyulaffy László generális nagyobb csapattal az ellenség torkába rontván, hősi küzdelemmel viasszaszorítá. (II. k. 316. lap.)

⁴ Gyulaffy Lestár írja: *«Moritur invictissimus heros vereque Achilles Hungaricus: Ladislaus Gyulaffy in vico Udvarhely me præsentē 13. Maji, hora tertia a meridie. Fuit is dies Mercurii. Sepelitus in oppido Cseh die 23.»*

el, május 27-én. Temetési zászlójára a szokásos sirverset Kassai Dávid Zsigmond írta:

Nomine Gyulafides, Rex sanguine, dotibus Heros,
 Hæc vexilla tuli stirpis avita meæ.
 Pannonia me genuit tellus, Germania fovit,
 Tertis et est vitæ Cæsaris aula meæ.
 Dum licuit, juvi patriam felicibus armis,
 Sensit ex auxilium Dacia tota meum.
 . . . . .
 Ductor eram belli validis acerrimus armis,
 Partaque sunt nostra multa Trophæa manu.
 Sæpe cruentatæ mihi terga dedere cohortes,
 Unus et innumeri militis instar eram.
 Nec pietas in me minor exstitit, omniaque ante
 Cælestem colui Religione Deum.
 Major avis, Laudem generis virtutibus auxi,
 Justitia, studio, Religione, Fide.
 Jure igitur patria me Ferdinandus aula
 Cæsarei voluit militis esse caput.
 Jure sacris placui terrarum Regibus, unde
 Nomina post obitum non moritura fero.

Kassai Dávid sirversén kívül még egy jelés latin vers maradt ránk Gyulaffy Lászlóról. Ennek a névtelen szerzője hősünk feleségéről: *Forgách Margitról is megemlékezik. Azt írja róla, hogy költők tollára való, erényekben gazdag főasszony volt, a ki az urát hamar követte a sírba.* Ott nyugszik ő is Szilágy-Csehen. Ugyancsak megemlékezik e vers Gyulaffy László négy gyermekéről: Istvánról, Lászlóról, Erzsébetről és Fruzsinaról. Ezeket az édes apjuk a Báthoryak védelmébe ajánlotta, azaz hogy a lengyel királyt (Báthory Istvánt) és Kristófot, a fejedelmet tette gyámjokká.

Gyulaffy Lászlóban a XVI. század egyik legnagyobb vitéze halt meg. Méltán nevezték őt a kortársai magyar Achillesnek; mert személyes viadalban soha senki le nem győzte őt. Élte alkonyán megmutatta, hogy nagyobb sereget is sikeresen tud vezetni. De kisebb csapatokkal is sikeresen küzdött. A Dunántúl egy részét évek hosszú során át védte maroknyi népével. A Balaton vidékére tehát nagy csapás volt az ő Erdélybe való távozása. Bizonyos dolog, hogy ennek mélyebb politikai okai voltak.

A császári kormányzések nem ismerték a dunántúli viszonyokat, s olyan intézkedéseket tettek, melyek legjobb vitézeinket kényszerítették a szolgálatuk otthagására. Gyulaffy László kezdte meg ezek sorát s a vén és jeles Magyar Bálint igyekezett őt követni. Aztán Geszty Ferencz, majd meg Berenhidai Huszár Péter követték a példájukat. Mindezek a dunántúli végeknek töröktől és magyartól egyaránt ünnepelt hősei voltak! S így Erdélybe való távozásuk nagy veszteséget jelentett. Azonban, mint Gyulaffy, úgy ezek is nagyobb szerephez, nagyobb sereghez jutottak Erdélyben. S míg itthon ezernyi tüzúrás érte őket, a Királyhágón túl elhalmozták őket minden jóval. Bizonyos, hogy a magyarságnak ott is nagy szolgálatot tettek. Azonban a távozásuk mégis káros volt, mert bár akaratlanul, hozzájárultak a végbeli élet hanyatlásához. Hiszen ha a legjobb vitézek hagyják ott a király zsoldját, gondolhatjuk, hogy a kisebb emberek még hamarabb készek voltak arra, hogy gazdát cseréljenek.

TAKÁTS SÁNDOR.